

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“

ПРАВНО-ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Даниел Христов Вачков –

Институт за исторически изследвания при БАН,

член на Научното жури в процедура за придобиване на

образователната и

научна степен „доктор”, обявена в Югозападен университет „Н. Рилски“ –
Благоевград,

по научна специалност „История на България”,

професионалното направление 2.2. История и археология,

област на висше образование 2. Хуманитарни науки;

съобразно Заповед № 832/10.05.2023 г. на Ректор на

ЮЗУ „Н. Рилски“ проф. д-р Борислав Юруков

Автор на Становището: проф. д-р Даниел Христов Вачков

Кандидат: Стефан Титков ИВАНОВ – докторант в редовна форма на обучение при катедра „История“ на Правно-исторически факултет ЮЗУ

на тема: „Исторически аспекти на престъпленията срещу личността и собствеността в България 1944-1989 г.“

Състоянието на престъпността в социалистическа България е една от темите, които комунистическият режим строго следи да не станат достояние на широката общественост. Наложеното пълно информационно затъмнение върху проблема в онази епоха цели да създаде у гражданите на държавата усещане за едно сигурно и спокойно всекидневие, а днес то пък се използва от определени политически среди да подхранват носталгични настроения сред населението, особено сред по-застаряващата част от него. Ето защо задълбоченото научно изследване на темата за престъпността при социализма придобива особено голямо значение. От една страна то внася важни щрихи в изграждането на общата картина за живота на българина от времето на близкото минало, но също така показва съществени страни от функционирането на тоталитарната държава, проследява механизмите, чрез които властта се опитва да разреши съществуващите социални проблеми. И от друга страна, едно подобно изследване разгромява един от най-ключовите митове, битували в обществото за почти пълната липса на криминални прояви от времето на социализма. Само казаното дотук е достатъчно, за да се определи, че избраната от докторант Стефан Иванов тема е не само научно, но и обществено значима. А фактът, че до този момент не е била обект на цялостно изследване вече е гаранция за нейния безспорен приносен характер.

В увода на дисертационния труд са добре формулирани значението и изследователските цели на работата. Г-н Иванов прави и съдържателен преглед на наличната научна литература в един по-широк аспект на темата. Много добър анализ е направен и на изворовата база по изследваната проблематика, като докторантът е показал всички възможности, които тя предоставя, но също така обръща внимание и на редица рискове, свързани със съществуващи неточности или недобре прикрит стремеж да се нагласяват благоприятни за управляващите кръгове данни, особено що се

отнася до превенцията на престъпленията. Още в увода става достатъчно ясно, че авторът добре познава разнообразната и обемна информация по изследваната от него тема.

Структурата на изложението е разделена на три основни глави и отразява избрания от докторанта тематичнохронологичен подход в изследването. Работата завършва със заключение, списък на използваните източници и литература, както и на съкращенията, таблиците, графиките и приложенията.

Първа глава, наречена „Динамика на криминалните престъпления 1944-1989“ формулира достатъчно ясно кои са видовете криминални престъпления и как те се проявяват в един период от 45 години. Във възходяща градация съобразно тежестта на престъпленията се започва с кражбите. Освен, че са в регистъра на най-леките престъпления, те се явяват и най-масовите. В различните периоди те обхващат между 70% и 93% от общия брой на престъпните действия в страната. Въз основа на богат документален и статистически материал докторантът прави задълбочен анализ на явлението и извежда аргументирани изводи относно динамиката на кражбите през разглежданите години. Пикът на този вид престъпност, който се отчита през втората половина на 60-те и втората половина на 80-те години, убедително е обяснен с дълбоките обществени и демографски изменения в социалистическа България и също така от мащабната политика на комунистическия режим по преименуване на турското население, известна като т.нар. „възродителен процес“, ангажиращ огромен ресурс от МВР, с което се ограничават възможностите за противодействие на престъпността.

Подобавашо място в тази глава е отредено и на грабежите. Авторът съвсем правилно определя този вид престъпна дейност като хибридна – насочена както срещу имуществото, така и срещу личността. И тук подобно

на кражбите се констатира пик в същите периоди, като причините са сходни. От една страна повсеместният дефицит на стоки за потребление и от друга - липсата на пазарна икономика налага и основния извод, че вещите, придобити от кражби и грабежи се използват предимно за лично употреба.

В частта, посветена на тежките престъпления, г-н Ст. Иванов съвсем основателно отхвърля достоверността на официалните статистически данни относно броя на изнасилванията. Изхождайки както от традиционните мотиви на жертвите на изнасилвания да не повдигат обвинение поради срам, неудобство, страх, че ще бъдат порицани, че с поведението си сами са подтикнали към престъпление, а също и поради толерантното отношение към някои традиции, особено в ромските общности, където момичетата са подложени на сексуална дейност в твърде ранна възраст, докторантът стига до извода, че реалният брой на изнасилванията е значително по-голям от отразения в статистиката.

Разбира се, по отношение на другото тежко престъпление срещу личността, убийството, нещата стоят по съвсем различен начин и тук статистическите данни са много по-точни и адекватни. Неточностите по-скоро могат да се проявят при определянето на вида – умишлени убийства или такива предизвикани от непредпазливост. Анализирайки динамиката на убийствата през целия период на комунистическото управление докторантът стига до важни заключения, свързани с идеологизирането на проблема, което предполага, че на новия социалистически човек не са присъщи способности да извършва тежки престъпления. Другата причина за трудностите в борбата с този тип престъпност, която правилно е дефинирана в труда, е умишленото укриване на информация по въпроса от широката общественост, която я прави неподготвена и уязвима към подобни криминални явления. Друг фактор, определен от автора като негативен по отношение на динамиката на тежките престъпления е постоянният натиск

„отгоре“ за бързо разрешаване на казусите и постигане на осъдителни присъди. В тази връзка са приведени редица примери как без необходимите доказателства са преписвани убийства на рецидивисти в стремежа да се обяви висока разкриваемост на престъпленията. В тази глава докторантът прави и важния извод, че тежестта и строгостта на санкциите няма пряка връзка с размера и броя на убийствата. Въпреки сравнително високия брой смъртни присъди в по-голямата част от периода не се отчита някакво съществено намаление на броя на тежките престъпления.

Втора глава на дисертационния труд е посветена на характеристиките на криминалната престъпност в социалистическа България. Първият белег, по който се анализира проблемът, са регионалните характеристики. Тук наличните данни недвусмислено показват, че престъпността в големите градове е значително по-висока в сравнение с малките населени места. Обясненията, които предлага автора, като съсредоточаване на по-заможни хора, анонимността, която дава големия град и проблемите с адаптацията на новите граждани, са напълно основателни. Информацията и тезите му са поднесени чрез многобройни таблици и графики, коректно изработени въз основа на събран и преработен голям документален материал за продължителен период от близо половин век. Въз основа на изследването се стига до интересни и логични констатации, че в градовете извършителите в повечето случаи са млади хора, докато в селата - по-възрастни. Друга важна констатация е, че общият брой на престъпленията в селата е два пъти по-малък отколкото в градовете, но за сметка на това тежките престъпления в малките населени места са два пъти повече, на която също са дадени аргументирани обяснения. Според изследването става ясно, че дори и през втората половина на XX век религията продължава да играе определена роля по отношение на престъпността, което се потвърждава от значително

по-малкия брой кражби в населените места с преобладаващо мюсюлманско население.

Задълбочен анализ е направен и на социалните характеристики на криминалната престъпност. Тук правилно докторантът възприема основните ключови елементи като семейство и възпитание, битово подsigуряване, работно място, потребителски нагласи, чрез които очертава социалните причини за развитието на престъпността. Направените заключения са напълно аргументирани и убедителни. Като сериозен социален фактор е изведен и огромният проблем с прекомерната употреба на алкохол в обществото. Това се потвърждава от факта, че голяма част от тежките престъпления са извършени под въздействието на алкохола.

Значително място е отделено и на възрастовите характеристики на криминалните деяния. За големия ръст на младежката престъпност авторът на труда формулира добре систематизирани и аргументирани причини в семейните и обществените промени настъпили след 1944 г. Анализирането на многобройни случаи на престъпления, извършени от младежи и дори деца води до точното заключение, че причините не се коренят толкова в семейната среда, колкото до конкретните характеристики на личността. През втората половина на 80-те години увеличаването на този тип престъпност е нагледен пример за проваления опит на комунистическия режим да създаде т. нар. „нов социалистически човек“.

Въз основа на категоричните статистически данни са изведени и етническите характеристики на криминалната престъпност. Безспорно се налага констатацията, че сред ромската общност, вследствие на въздействието на най-разнообразни фактори (социални, културни), степента на криминални прояви е най-висока. Обратно, главно по религиозни причини, най-ниска е тя сред групата на българските турци и българите мюсюлмани.

Последната, трета глава на дисертационния труд е посветена на важната тема за борбата срещу престъпността. В началото, съвсем правилно, е направен обстоен преглед на структурите и състава на основната институция, натоварена с противодействието на престъпността – Министерство на вътрешните работи. Отделено е значително място на промените, които настъпват след есента на 1944 г. в системата на МВР и как те се отразяват върху криминалната обстановка в страната. С категорични доказателства, изведени от различни източници, е показано как в продължение на много години подборът на кадри в МВР се осъществява предимно въз основа на идеологически, а не на чисто професионални критерии. Освен че се подбират на първо място верни на комунистическата партия и нейната политика хора, но освен това най-подготвените служители се насочват главно към сферата за осигуряване на стабилността на режима и справяне с политическите му противници, отколкото борбата с криминалната престъпност. Разбира се, с времето чрез постепенното подобряване на професионалната подготовка на кадрите и особено с появата на различни институции към МВР и Прокуратурата, изследващи позадълбоченото причините и факторите за развитието на престъпността, се забелязва постигане през 70-те и първата половина на 80-те на някои видими положителни резултати. Но както показва в изследването си г-н Иванов множество недъзи в работата на органите на МВР се запазват докрая на режима. Такива са недобрата работа с агентурата, където има голямо текучество, честото осветляване на информатори заради некомпетентните действия на служители на МВР и в крайна сметка твърде малкото предотвратени или разкрити престъпления вследствие на дейността с агентурата. От текста се вижда, че изключително формално и с постоянно неадекватно отчитане се осъществява и дейността по превенция на престъпността. Не се използват достатъчно ефективно и научно-техническите средства за събиране на улики. А международните контакти

със сродните служби от страните от социалистическата общност продължават да бъдат доминирани от идеологически и политически сюжети. От представените доказателства напълно логично авторът стига в тази глава до основния извод, че независимо от наслоените пропагандни клишета, тоталитарният комунистически режим не успява да изгради достатъчно ефективна система за борба с криминалната престъпност.

В заключението авторът формулира основните изводи на изследването и прави някои важни съпоставки със съвременните процеси, като обратно на масово споделяното в обществото мнение, доказва, че след бума на престъпността в първите години на прехода, днес нивата са значително по-ниски в сравнение с времето на късния социализъм.

Представеният от г-н Стефан Иванов дисертационен труд несъмнено съдържа достатъчно на брой важни научни приноси. За първи път се прави цялостно изследване на криминалната престъпност за един сравнително голям за стандартите на съвременната история отрязък от време – а именно близо половинвековния период на социалистическото развитие на България. Показана е връзката на динамиката на престъпността със социалноикономическите и политическите промени в страната след 1944 г. Задълбочено са анализирани причините и факторите за развитието на противообществените явления в специфичните условия на комунистическата тоталитарна система. Разгледани са изначалните недъзи и текущите проблеми в системата за борба с криминалните престъпления. В хода на обемистото изследване са вкарани за първи път в научна употреба множество разнообразни документални източници.

Разбира се, към работата могат да се отправят и някои бележки. Като най-съществена бих определил необходимостта да се задълбочи хронологическият подход при изследването на проблема за престъпността. Макар комунистическият държавен модел да запазва до края своите

характеристики на тоталитарна система, все пак, в неговото развитие се обособяват периоди, в които се отчитат съществени промени, не само в икономическата и социалната политика, но дори и по отношение на репресивните му действия. В изложението се отделя място най-вече на промените от първите и последните години на комунистическото управление, но 60-те и 70-те и най-вече 50-те години също са маркирани от важни политически и обществени трансформации, които несъмнено се отразяват и върху общото състояние на криминалната престъпност в страната и е необходимо малко по-подробно отразени в текста.

Другата ми бележка по същество е към, според мен, неподходящото заглавие на дисертационния труд. След като е определен периодът на изследването между годините 1944 и 1989 г., очевидно, че става дума за историческо изследване, откъдето уточнението „исторически аспекти“, става напълно ненужно.

Въз основа на всичко написано дотук си позволявам да препоръчам на уважаемото научно жури да присъди на г-н Стефан Иванов научната и образователна степен „Доктор“ по направление 2.2. История и археология, научна специалност „История на България“.

18.05.2023

проф. д-р Даниел Вачков

SOUTH WEST UNIVERSITY "NEOFIT RILSKI" - BLAGOEVGRAD

FACULTY OF LAW AND HISTORY

R E V I E W

by Prof. Ph.D. Daniel VACHKOV,

a member of the Scientific Jury in a procedure for the acquisition of

the educational and

scientific degree "Ph.D", announced at Southwest University "N.

Rilski" - Blagoevgrad,

in the scientific specialty "History of Bulgaria",

professional direction 2.2. History and Archaeology,

field of higher education 2. Humanities;

in accordance with Order No. 832/10.05.2023 of the Rector of

SWU "N. Rilski" Prof. Dr. Borislav Yurukov

Author of the Review: Prof. Ph.D. Daniel VACHKOV

**Candidate: Stefan Titkov IVANOV - full-time doctoral student at the
Department of History of the Faculty of Law and History of the SWU**

**on the topic: "Historical aspects of crimes against the person and
property in Bulgaria 1944-1989."**

The situation with crime in socialist Bulgaria is one of the topics that the communist regime strictly monitors to prevent it from becoming known to the general public. The complete information blackout imposed on the problem in that era aims to create a feeling of a secure and peaceful everyday life among the citizens of a country, and today it is used by certain political circles to nurture nostalgic moods among the population, especially among the aging part of it. That is why the scientific study of the topic of crime under socialism acquires a particularly great importance. First, it brings important touches to the construction of general picture of life of a Bulgarians from the time of the recent past, it also shows essential aspects of the functioning of the totalitarian society, traces the mechanisms by which the authorities try to solve existing social problems. Second - this study destroys one of the key myths prevailing in the society about the almost complete absence of criminal manifestations from the time of socialism. Only what has been said so far is enough to determine that the topic chosen by Ph.D. student Stefan Ivanov is not only scientifically, but also socially significant. And the fact that until now it has not been the subject of comprehensive research is already a guarantee of its undeniable contribution.

In the introduction of the dissertation, the meaning and research objectives of the work are well formulated. Mr. Ivanov also makes a meaningful review of the available scientific literature in a broader aspect of the topic. A very good analysis has also been made of the source base of the researched issue, as the doctoral student has shown all the opportunities it provides, but also draws attention to a number of risks related to existing inaccuracies or a poorly disguised effort to set a favorable attitude for the governing circles of data, will especially refer to crime prevention. Already in the introduction, it becomes clear enough that the author is well aware of the varied and voluminous information on the topic he is researching.

The structure of the presentation is divided into three main chapters and reflects the thematic-chronological approach chosen by the doctoral student in the research. The work ends with a conclusion, a list of used sources and literature, as well as abbreviations, tables, graphs and appendices.

The first chapter, called "Dynamics of Crimes 1944-1989" formulates clearly enough what the types of criminal offenses are and how they manifest themselves in a period of 45 years. In an ascending gradation according to the severity of the crimes, it starts with theft. In addition to being in the register of the lightest crimes, they are also the most widespread. In different periods, they cover between 70% and 93% of the total number of criminal acts in the country. Based on rich documentary and statistical materials, the doctoral student makes a thorough analysis of the phenomenon and draws reasoned conclusions regarding the dynamics of thefts during the years under review. The peak of this type of crime, which occurred in the second half of the 60s and the second half of the 80s, is convincingly explained by the deep social and demographic changes in socialist Bulgaria and also by the large-scale policy of the communist regime to rename the Turkish population, known as the so-called "revival process" involving a huge resource from the Ministry of Interior, which limits the possibilities for fight against crime.

A suitable place in this chapter is also given to robberies. The author quite rightly defines this type of criminal activity as hybrid - directed both against property and against the person. Here too, similar to thefts, a peak is observed in the same periods, and the reasons are similar. On the one side, the widespread shortage of consumer goods and, on the other, the lack of a market economy force the basic conclusion that the items acquired from thefts and robberies are primarily used for personal use.

In the part dedicated to serious crimes, Mr. St. Ivanov quite rightly rejects the credibility of official statistics on the number of rapes. Based both on the

traditional motives of rape victims not to press charges due to shame, embarrassment, fear of being reprimanded, that they themselves instigated a crime with their behavior, and also due to the tolerant attitude towards some traditions, especially in Roma communities, where girls are subjected to sexual activity at a very early age, the PhD student concludes that the actual number of rapes is significantly higher than reflected in the statistics.

It is obvious that with regard to the other serious crime against the person, murder, things are quite different, and here the statistics are much more accurate and adequate. Rather, the inaccuracies can be manifested in the determination of the type - intentional murders or those caused by carelessness. Analyzing the dynamics of the murders throughout the period of communist rule, the doctoral student reaches important conclusions related to the ideologizing of the problem, which suggests that the new socialist man does not have inherent abilities to commit serious crimes. The other reason for the difficulties in fighting this type of crime, which is correctly defined in the work, is the deliberate concealment of information on the matter from the general public, which makes it unprepared and vulnerable to such criminal phenomena. Another factor identified by the author as negative in terms of the dynamics of serious crimes is the constant pressure "from above" to quickly resolve cases and achieve convictions. In this regard, a number of examples have been given of how, without the necessary evidence, murders of recidivists were transcribed in an effort to announce a high detection rate of crimes. In this chapter, the doctoral student also makes the important conclusion that the severity and severity of sanctions does not have a direct relationship with the size and number of murders. Despite the relatively high number of death sentences for most of the period, no significant reduction in serious crimes was reported.

The second chapter of the dissertation is devoted to the characteristics of criminality in socialist Bulgaria. The first mark by which the problem is analyzed

are the regional characteristics. Here, the available data unequivocally show that crime in the large cities is significantly higher than in the small towns. The explanations offered by the author, such as the concentration of more affluent people, the anonymity that the big city provides, and the adjustment problems of new citizens, are completely valid. His information and theses are presented through numerous tables and graphs, correctly produced on the basis of a large amount of documentary material collected and processed over a long period of nearly half a century. Based on the research, interesting and logical conclusions are reached that in the cities the perpetrators are mostly young people, while in the villages they are older. Another important finding is that the total number of crimes in villages is twice less than in cities, but on the other hand, serious crimes in small settlements are twice as many, which is also given reasoned explanations. According to the research, it is clear that even in the second half of the 20th century, religion continues to play a certain role in terms of crime, which is confirmed by the significantly lower number of thefts in settlements with a predominantly Muslim population.

A thorough analysis has also been made of the social characteristics of criminality. Here, the doctoral student correctly perceives the main key elements, such as family and upbringing, household security, workplace, consumer attitudes, through which he outlines the social causes of the development of crime. The conclusions drawn are fully reasoned and convincing. The huge problem with the excessive use of alcohol in society has also been cited as a serious social factor. This is confirmed by the fact that a large number of serious crimes are committed under the influence of alcohol.

A significant place is also devoted to the age characteristics of criminal acts. For the great growth of youth crime, the author of the work formulates well-systematized and well-argumentated reasons in the family and social changes that occurred after 1944. Analyzing numerous cases of crimes committed by young

people and even children leads the author to the exact conclusion that the reasons are not rooted so much in the family environment, as far as the specific characteristics of the personality. In the second half of the 1980s, the increase in this type of crime was a vivid example of the failed attempt of the communist regime to create the so-called "new socialist man".

On the basis of the categorical statistical data, the ethnic characteristics of crimes have also been deduced. Undoubtedly, it is necessary to state out that among the Roma community, as a result of the impact of various factors (social, cultural), the degree of criminal manifestations is the highest. Conversely, mainly for religious reasons, it is lowest among the group of Bulgarian Turks and Bulgarian Muslims.

The last, third chapter of the dissertation is devoted to the important topic of the fight against crime. At the beginning, quite rightly, a thorough review of the structures and composition of the main institution charged with countering crime - the Ministry of Interior - was carried out. A significant place is devoted to the changes that occurred after the fall of 1944 in the system of the Ministry of Internal Affairs and how they affect the criminal situation in the country. With concrete evidence from various sources, it has been shown how, for many years, the selection of personnel in the Ministry of Interior has been carried out primarily on the basis of ideological rather than purely professional criteria. In addition to being primarily recruited from people loyal to the Communist Party and its policies, the most trained officers are also directed mainly to the realm of ensuring the stability of the regime and dealing with its political opponents, rather than combating crime. Such are the poor work with the agency, where there is a high turnover, frequent exposure of informants, due to the incompetent actions of the Ministry of Interior employees and, ultimately, few crimes prevented or solved as a result of the activity with the agency. It can be seen from the text that crime prevention activities are carried out in an extremely formal manner and with

constant inadequate reporting. The scientific and technical means for collecting evidence are not used effectively enough either. And international contacts with related services from the countries of the socialist community continue to be dominated by ideological and political plots. From the presented evidence, the author quite logically comes to the main conclusion in this chapter that regardless of the layered propaganda clichés, the totalitarian communist regime fails to build a sufficiently effective system to combat criminality.

In the conclusion, the author formulates the main conclusions of the research and makes some important comparisons with modern processes, proving that, contrary to the widely shared opinion in society, after the crime boom in the first years of the transition, today the levels are significantly lower compared to the time of late socialism.

The dissertation presented by Mr. Stefan Ivanov undoubtedly contains a sufficient number of important scientific contributions. For the first time, a comprehensive study of crime is being made for a relatively large period of time by the standards of modern history - namely, the nearly half-century period of the socialist development of Bulgaria. The relationship between crime dynamics and socio-economic and political changes in the country after 1944 is shown. The reasons and factors for the development of anti-social phenomena in the specific conditions of the communist totalitarian system have been thoroughly analyzed. The initial weaknesses and current problems in the crime fighting system are examined. In the course of the voluminous research, a number of diverse documentary sources were brought into scientific use for the first time.

In the end some notes can also be addressed to the work. As the most significant, I would define the need to deepen the chronological approach in the study of the crime problem. Although the communist state model preserved until the end its characteristics of a totalitarian system, nevertheless, in its development there were periods in which significant changes were noted, not only in economic

and social policy, but even in terms of its repressive actions. The exhibition mainly focuses on the changes of the first and last years of communist rule, but the 60s and 70s and especially the 50s were also marked by important political and social transformations, which undoubtedly reflected and on the general state of criminality in the country and needs to be reflected in the text in a little more detail.

My other note is essentially about what I think is the inappropriate title of the dissertation. Having determined the period of the study between the years 1944 and 1989, it is obvious that this is a historical study, from where the specification "historical aspects" becomes completely unnecessary.

Based on everything written so far, I allow myself to recommend to the respected scientific jury to award Mr. Stefan Ivanov the scientific and educational degree "Doctor" in direction 2.2. History and archaeology, scientific specialty "History of Bulgaria".

18.05.2023

Prof. Ph.D. Daniel VACHKOV